

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК V

Рівне – 2017

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. V / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2017. – 89 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 25 квітня 2017 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Особливості поетики та жанрових форм малої прози Юрія Косача 1920-50-х років	5
ДЕМЧУК НАТАЛІЯ Мариністична символіка роману «Майстер корабля» Юрія Яновського	10
КОЗАЧОК АЛІНА Панський побут у творах Марка Вовчка	19
КОРІНЬ РУСЛАНА «Текст Бетховена» в ліриці «Розстріляного Відродження» 1920-1930-х рр.....	26
ЛАЗОРИШИНА НАТАЛІЯ Літературні містифікації 1920-1930-х років	30
ЛЕПЕХА НАТАЛІЯ Дебогорій-Мокрієвич як літературний персонаж роману «Тодір Сокір» Галини Журби	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Відмова від власної культури як шлях до самознищення (за драмою Лесі Українки «Бояриня»).....	41
ПАРФЕНЮК ІРИНА «Людина зупиняє свій час тоді, коли вона щаслива»: антиутопійні та фантастичні виміри у романі Яни Дубинянської «Свій час».....	46
ПОПОВА ДІАНА Школа і просвіта у творах Олександра Кониського	52
ПРОЦИК ХРИСТИНА До проблеми осмислення пам'яті роду в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко	58
РОМАНЮК НАТАЛІЯ Національні типи у п'єсі Миколи Куліша «Мина Мазайло»: проблема вибору	64

САНДЕР ІРИНА

Соціум проти особистості: драма Чіпки Варениченка

(роман Панаса Мирного та Івана Білика

«Хіба ревуть воли, як ясла повні?») 69

СОБЧУК ЛЕСЯ

Школа українського перекладу в епоху шістдесятництва..... 73

ТКАЧУК КАТЕРИНА

Мікеланджело Буонарроті: візуальні медіації

в ліриці «шістдесятників»..... 81

ШУСТВАЛЬ ЮЛІЯ

Образ героя в контексті української історії

(за романом Володимира Лиса «Століття Якова»)..... 85

Ірина Сандер

Науковий керівник – канд. філол. наук Крупка М. А.

**СОЦІУМ ПРОТИ ОСОБИСТОСТІ: ДРАМА ЧІПКИ
ВАРЕНИЧЕНКА (РОМАН ПАНАСА МИРНОГО ТА ІВАНА БІЛИКА
«ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»)**

У статті йдеться про неоднозначність образу Чіпки Верениченка в романі Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Розглянуто обставини, які спонукали головного героя піддатися «пропації силі» та стати на бік насилля та грабунку.

Ключові слова: роман, образ, «пропаща сила», неоднозначність.

The article deals with the ambiguity of the image in the novel tenacious Verenyuchenka Panas Mirny «Is roaring oxen as a manger full?». We consider the circumstances that prompted the protagonist undergo «fallen power» and stand on the side of violence to plunder.

Key words: novel, way, «fallen power», ambiguity.

Творчість Панаса Мирного – яскрава сторінка української літератури, де зібрані довершені образи героїв, які часто дивують нас складністю внутрішнього стану і змушують задуматись над обставинами, що часто підкорюють собі героїв. Один із таких образів відтворено в романі із символічною назвою «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

Назва твору взята з Біблії, але цій назві передувала не менш цікава – «Пропаша сила», яка відразу відкривала наскрізну проблему твору. «У ній ключ до розуміння і художнього задуму загалом і зокрема центрального персонажа твору, якого письменник змалював у всій суперечливості характеру, у всій складності його бентежної долі. У ній – роздуми художника про нереалізовану, «пропашу силу» людини, яка народжена була для справ, можливо, значних і прекрасних, але яка так і не розкрилася в своїх потенційних якостях і можливостях» [2, 68-69], – зазначає О. Гончар.

Багато літературознавців цікавились творчістю Панаса Мирного, зокрема романом «Хіба ревуть воли, як ясла повні?..». Дослідниця Н. Рудецька аналізує цей твір у порівнянні з повістю І. Нечуя-Левицького «Микола Джеря» [5]. У праці «Фантастичний» реалізм Панаса Мирного (до питання про стильове новаторство)» Л. Боярська зауважує, що при творенні образу головного героя Панас Мирний звертає увагу читачів на те, що зовнішні чинники сприяють його відстороненості від суспільства [1]. Т. Матвеева у статті «Гріх як абсолют світу абсурду (за романом Панаса Мирного та І. Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»)» [3] інтерпретує проблематику твору. Проте сучасне літературознавство потребує нових підходів до перечитування класичних творів, прикладом інтерпретації з врахуванням гуманістичної парадигми є наша стаття, що і обумовлює її актуальність.

Панас Мирний у співавторстві з Іваном Біликом зобразив у романі різні верстви українського суспільства. Проте ідейно-світоглядна основа твору реалізується через характер Чіпки Варениченка – представника «пропащої сили». Цей образ неоднозначний і складний, здатний викликати в читачів протилежні емоції: від захоплення волею Чіпки аж до зневаги героя як розбійника.

Опис зовнішності також підкреслює амбівалентність персонажа: «Ішов справді парубок... Чорний шовковий пух тільки що висипався на верхній губі, де колись малося бути вусам; на мов стесаній борідці де-де поп'ялось тонке, як павутиння, волоссячко. Ніс невеличкий, тонкий, трохи загострений; темні карі очі – теж гострі; лице довгобразе – козаче; ні високого, ні низького зросту, – тільки плечі широкі та груди високі... Оце й уся врода... Одно тільки в нього неабияке – дуже палкий погляд, бистрий, як блискавка. Ним світилась якась незвичайна сміливість і духовна міць, разом з якоюсь хижою тугою...» [4, 28].

У романі детально простежується еволюція персонажа. Чіпка від природи був добрим, розумним, енергійним, з розвиненим почуття людської гідності. Проте з дитинства почувався неповноцінним, оскільки не мав батька, а жив з матір'ю та бабусею, потерпаючи від злиднів. Це і змусило хлопця йти на роботу до Бородая. Але ця діяльність не дала можливості для реалізації, і Чіпка підпалив хату діда, вважаючи несправедливим його ставлення до себе. Автор детально діагностує перші прояви жорстокості героя стосовно інших людей, які, як йому здається, цілком виправдані і справедливі, хоча письменник показує помилковість таких оцінок персонажем реальності. Росте Чіпка, а разом з ним і змінюються обставини – він стає добрим господарем, знівелювавши негативні риси характеру.

Проте зі зміною зовнішніх обставин – в героя відбирають землю – він знову відтворює дитячу модель, тобто поведінкова матриця «пропащої сили» домінує в характері персонажа. Він залишився ні з чим. Але і на цей раз Варениченко зміг заволодіти ситуацією і почати все заново, реалізувавши у такий спосіб свій другий шанс. Він щасливо одружується і починає господарювати, перетворившись на поважного члена суспільства. Обраний у волость від громади села, Чіпка, проте, не отримує підтримки в поміщиків. Жорстоке розчарування дозволило «пропащій силі» остаточно опанувати Чіпку, зробивши з нього «перевертня»: вдень він гарний господар, вночі – грабіжник.

У романі Панаса Мирного й І. Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Чіпка зображується як постать, яку терзають внутрішні суперечності. З першої сторінки він моделюється як герой з подвійною (чи принаймні неоднозначною) семантикою (згадаймо знамените протиставлення «Не багатого роду!» – «Та чепурної вдачі!»). Ця подвійність, у цьому епізоді цілком «безневинна» і з позитивним значенням, у подальшому перетворюється на «вічну» бінарну опозицію (добро і зло) і є наскрізним мотивом роману [1]. Чіпка Варениченко і справді неоднозначний герой. З одного боку – Чіпка гарний господар і ревний борець за

справедливість. Здавалось, людина, яку не раз доля була, приречена бути поводителем для інших і прикладом того, що не потрібно опускати руки. Так, бували моменти, коли персонажу вдавалось опанувати себе, і до його думки прислухалося оточення. З іншого боку – це людина, яка є яскравим прикладом того, як може зламати особистість втрата життєвих цінностей (для Чіпки – це земля). Водночас він сам легко піддається негативному впливові, особливо тоді, коли виникають труднощі. Таким чином, у творі моделюється концепція бінарного героя: людина, яка впливає на інших, але не вміє керувати собою у кризових ситуаціях.

Велику роль у структурі образу головного героя відіграє просторово-часовий елемент. У «перехідні», «межові» моменти роману Чіпка знаходиться в міфологічно неорганізованому, неструктурованому просторі з виразно негативним, «темним» забарвленням: хата край села, необгороджене подвір'я, нічний степ, шинок, злодійське кубло тощо. Важливо, що його перебування там маркується темним кольором і в часовому проміжку зв'язане з ніччю, мороком, темрявою. Такі обставини вказують відстороненість Чіпки від людей. Як слушно зауважує Л. Боярська, герой знаходиться поза суспільством, воно його викидає за борт щоразу, коли Чіпка опускає руки. Своєрідна темрява оповила Чіпку від народження, і вона настільки зливається з нашим героєм, що коли він зневірюється, вона проникає в його серце і стає його сутністю та керує ним так, як вона того прагне. А Чіпка, в свою чергу, не може їй протистояти, бо ця темрява з ним крокує все життя поруч [1].

У творі психологічно переконливо обумовлюється вибір героя на користь розбійництва. Спостерігаючи нерівність у суспільстві та часто несправедливе ставлення одних людей до інших, «Чіпка обрав шлях, прийнятний у середовищі, в якому він жив, – насильство, вважаючи, що тиском можна змінити спосіб існування, змусити інших стати щасливими. Однак ненависть породжує тільки ненависть у відповідь, помстою не доможешся добра, а силуване щастя обернеться оксюмороном ілюзії гармонії» [3, 144].

Важливою для розуміння ціннісних орієнтацій героя є сюжетна колізія, пов'язана із землею. На його скаргу відповіли відмовою: «Чіпка все це чує, – і кожне слово, як гостра колючка, коле його в серце... Він слухає... До свого горя приливає ще людське; троюдить ним своє гаряче серце; розбуркує старі думки... Злом пашить лице його; злом світять очі, аж поблід від злості, аж руки трясуться...» [4, 648]. Так Варениченко і поза цією ситуацією був ображений і розлючений становищем простих людей в суспільстві, а особисте усвідомлення нерівноправності викликало непогамовну агресію. Більшість людей не раз відчували таку несправедливість, проте мирилися із своєю долею і підлаштовувались під панське ярмо, але Чіпка – не такий. Отже, автори роману акцентують увагу не стільки на соціальній мотивації, скільки переводять ситуацію у філософській вимір. «Вони наголошують на втраті правдивих орієнтирів, сфокусованих, зважаючи на відповідне середовище, на відтворенні морально-етичних пріоритетів – своєрідних

етносоціальних еквівалентів непроминального» [3, 143]. Особиста образа і гостре відчуття життєвої поразки штовхають героя на шлях «пропащої сили». Сім'я, дружина та й він сам стали не таким важливим для нього, як спроби домогтися справедливості.

Новизна цього персонажа не стільки у його багатогранності, всебічності внутрішніх і зовнішніх зв'язків з навколишнім середовищем, скільки в суперечності характеру, діалектичному поєднанні в ньому привабливих і одіозних якостей. «Все це зумовило динамізм характеру героя роману, а звідси і його комунікативну багатогранність стосовно інших персонажів з метою виділення найсуттєвіших рис Чіпки», – характеризує образ головного героя Н. Рудецька [5].

Так суперечлива натура бунтаря поєднує взаємовиключні погляди та вчинки. Це особистість, яка намагається домогтися всезагальної справедливості, вважає неприпустимими соціальні та економічні утиски народу, проте, не змігши опанувати себе і свій норов, він сам стає одним із тих, хто руйнує життя і статок інших людей.

Для героя вбивство стає складовою його розбійницького промислу, а в Сибір на каторгу він іде без тіні каяття. Хоча Чіпка і стає «пропащою силою», стверджувати, що він остаточно втратив людські якості, не можна. Йдеться про ситуацію, коли зле начало придушує людську індивідуальність, а добро нівелюється образою і розчаруванням.

Отже, в образі Чіпки змальовано всебічно розвинену людину, яка любила землю і працю на ній, але, очевидно, була дуже вразлива до проявів нерівності. Герой наділений неабияким організаторським талантом, його слова мали велике значення і для односельців, і для товаришів-злочинців, але в соціумі не знайшлося належного застосування його непересічним здібностям. І Чіпка обирає шлях особистого відновлення справедливості, який призводить до кривавих злочинів.

Джерела:

1. Боярська Л. «Фантастичний» реалізм Панаса Мирного (до питання про стильове новаторство): [Електронний ресурс] / Л. Боярська. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/obraz/20.
2. Гончар О. Письменницькі роздуми: Літературно-критичні статті / О. Гончар. – К. : Дніпро, 1980. – 314 с.
3. Матвеева Т. Гріх як абсолют світу абсурду (за романом Панаса Мирного та І. Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?») / Т. Матвеева // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. – Острого, 2012. – № 28. – С. 140-149.
4. Мирний Панас. Хіба ревуть воли, як ясла повні? / Панас Мирний. – Харків : Фоліо, 2012. – 795 с.
5. Рудецька Н. Образ бунтаря у творах І. Нечуя-Левицького «Микола Джеря» та Панаса Мирного й І. Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» : [Електронний ресурс] / Н. Рудецька. – Режим доступу : <http://конференция.com.ua/pages/view/472>.